



**Sema Noyan, Modern Türk Şiirinde Ötekileştirme: Sosyolojik, Kültürel ve İdeolojik Ben/Biz ve Öteki Söylemi, Ankara: Hece Yayınları, 2022, 200 s.,**

**ISBN: 9786257449946**

Gülnaz Eliaçık YILDIZ\*

Sema Noyan'ın 2022 yılında Hece yayınlarından çıkan "*Modern Türk Şiirinde Ötekileştirme: Sosyolojik, Kültürel ve İdeolojik Ben/Biz ve Öteki Söylemi*" isimli kitabı ben/biz ve öteki kavramlarını şiirler üzerinden ortaya koyar. Kitap, giriş ve dört ayrı bölümden oluşur. Noyan, giriş bölümünde bini aşkın şiir kitabını taradığını ve içeriklerinden konuya uygun olanları seçtiğini ifade eder. Kitap içerisinde incelenen şiir sayısı doksan ve şair sayısının ise kırk olduğunu belirtir. Kitapta, ben/biz-onlar söylemi ötekileştirme bağlamında açıklarken tarihî ve sosyolojik olayların değerlendirmelerini yapar.

Yazar giriş bölümünde açtığı beş ayrı başlıkla, ötekileşmenin ilk adımı olan "ben" kavramı üzerinde durur. Bu bağlamda felsefi ve psikolojik açıdan ben ve öteki ilişkisine değinerek bireyin kendi varlığını anlamlandırmanın öteki üzerinden gerçekleştiğini vurgular. Noyan "Hegel için bu durum öz bilinç sayesinde gerçekleşmektedir. Lacan "ben" algısını ayna kuramı üzerinden anlatır ve ötekinin varlığı ile öznenin farkındalığının başlığını ifade eder. Bauman ise "öteki" kavramını dostlar ve düşmanlar vardır. Bir de yabancılar vardır<sup>1</sup> şeklinde açıklayarak ben'in öteki ile olan ontolojik ilişkisine işaret eder.

Ben ve öteki birbirini fark etmek için bir ilişki içerisine girmek zorundadır. Bu kavramın karşılığı kimi zaman iki insan, kimi zaman devletlerarası ilişkiler ve savaşlardır. Ötekileştirmenin biçimsel farklılıkları coğrafya, ideoloji ve inançla da doğrudan ilgilidir. Noyan'ın belirttiğine göre Batı'da bu biçim köleleştirme olarak karşımıza çıkarken aynı zamanda da Şarkiyatçılık adı altında Batı'nın Doğu toplumlarına karşı takındıkları sömürgeci ve kapitalist tavrın "öteki"yi tanımlamakta etkili olduğudur. Doğu ve Batı'yı karşı karşıya getiren savaşlar ise Doğu ve Batı'nın birbirini ötekileştirmesine neden olan eylemlerin başında gelir. Haçlı Seferleri sırasında işgalciler, Doğu'nun bilim ve sanatla meydana getirdiği gelişmelerden dolayı hayranlık ve şaşkınlık içinde kalmışlar, aynı zamanda Doğu'nun maddi ve manevi birikimini Batı'ya taşımışlardır<sup>2</sup>.

Osmanlı Devleti, Batı'nın ötekileştirici yüzüyle Karlofça Antlaşması ile karşılaşır. İlk defa toprak kaybına uğrayan Osmanlı, Batı'nın teknolojik ve askeri gelişmelerini örnek almak zorundadır kalır. Batı'nın ötekileştirme arzusu ise kazandığı savaşlar neticesinde, fethettiği yerlere "medenilik" adı altında sömürgeciliği yaymakta yatar. Sanayi devrimiyle birlikte Batı öteki ile ilişki kurma biçimini bilim ve teknoloji üzerinden yürütmeye başlar. Tanzimat döneminde Batı'nın bu gücü Osmanlı tarafından kabul edilir, sonrasında da Batı her yönüyle Osmanlı toplumunda merkezî bir yer edinir. Tarih sahnesinde tüm bu olup bitenler dönemin sanatçılarının kalemine de yansır. Modern Türk şiirinde Doğu ve Batı üzerinden yeni bir imaj oluşmaya başlar. Birinci Dünya Savaşı'yla sömürgelelerini artıran Batı, emperyalist tavrıyla güçlenecek ve zayıf olana yaşama hakkını ancak kendi kurallarına uyması doğrultusunda tanıyacaktır. Noyan'a göre, Milli mücadele şairlerimizden Mehmet Âkif Ersoy, Mehmet Emin Yurdakul ve Faruk Nafiz Çamlıbel gibi isimler, Türklüğü ve İslâm'ı yücelterek Batı'yı ötekileştirir. Bir milletin kimliği, geçirdiği

\* Yozgat Bozok Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yeni Türk edebiyatı ABD, Yüksek Lisans Öğrencisi, gulnazeliacik@gmail.com

<sup>1</sup> Sema Noyan, *Modern Türk Şiirinde Ötekileştirme: Sosyolojik, Kültürel ve İdeolojik Ben/Biz ve Öteki Söylemi*, Ankara: Hece Yayınları, 2022, 14.

<sup>2</sup> Noyan, *Modern Türk Şiirinde Ötekileştirme*, 21.

bütün değişimleri ve dış güçlerin kimliklerine müdahalesi de göz önüne alınarak değerlendirilir. Çünkü benlik algısı, ötekini nasıl isimlendirileceğinin ilk basamağı olarak şekillenmeye başlar.

Sema Noyan'ın kitabının birinci bölümünün adını taşıyan "Modern Şiirde Toplumsal, İdeolojik ve Kültürel Farklılıkların Ben/Biz ve Öteki Söylemi" başlığında, kitap içerisinde incelenen şairlerin şiirlerindeki ötekileştirme kavramının karşılıkları bulunmaya çalışılır. Değerlendirilen şiirlerin çoğunda bu karşılık zengin-fakir, köylü –şehirli, dindar-laik, geleneksel- modern gibi birbirine zıt olan kavramlarla açıklanır.

Bu bölümde Noyan'ın yer verdiği şairler ve şiirlerinin bir kısmı şöyledir: Ahmet Kutsi Tecer'in "Bir Toprak İşçisine" şiirindeki "biz" söylemi topraksız olan işçileri işaret ederek "sen/siz" söylemi ile karşılık bulur. Tecer, toprak sahibi zengin kesimin çalışanı durumundaki işçileri ötekileşmiş bireyler olarak anlatır bu şiirinde. Noyan, Edip Cansever'in "Hoşaf" isimli şiiri için yaşam tarzı farklı iki kesimin bir diğerinin küçük görme meselesini şairin "sen ve biz" söylemi üzerinden kurguladığını ifade eder. Oktay Rıfat'ın "Biz ve Onlar" şiirinde "biz-siz/onlar" söyleminin yoksulların bakış açısıyla zenginler tarafından nasıl görüldüğünü değerlendirir. Bu şiirde zenginlerin yoksulları hor görmeleri anlatılırken aynı zamanda yoksulların da kendilerine hor bakan zenginlere dair uzaklıklarını yani yoksulun da bir şekilde zengini ötekileştirmesi söz konusu edilir. Kitapta, bu şiirde ötekileştirme kavramının çift yönlü olduğu söylenebilir. Metin Eloğlu'nun şiirlerindeki ötekileştirme unsuru yine zengin-fakir karşıtlığı olarak "siz" söylemi ile karşımızdadır. Noyan'ın tespitine göre Ümit Yaşar Oğuzcan'ın "Biz Siz Onlar" adlı şiirinde üç söylemli bir ötekileştirme söz konusudur. "Biz" hor görülen kesimi işaret ederken, "siz" arkası sağlam, zengin ve gösterişli kişilerdir. Bu şiirde diğer şiirlerden farklı olarak "Onlar" söylemi dikkati çekmektedir. Çünkü "Onlar" karanlıkta yaşayanlardır. En kötü yaşam koşullarında saadete yabancı, kimsenin görmek bilmek istemediği dertli insanlardır" (Noyan, 2022: 49). Onlar söylemi burada toplumun en dışına itilmiş kişiler olarak dikkate sunulur; berduşlar, bağımlılar ve kimsesizler "onlar"a dahil edilir. O halde ötekileştirmenin başka bir ötekileştirmeyi doğurduğu da muhakkaktır.

Bu bölümdeki alt başlıklardan "*Kültürel Yabancılaşmanın ve Yerli Oryantalizmin Bir Sonucu Olarak Ötekileştirme*" ye baktığımızda, kültür ve eğitim farklılıklarının da birer ötekileştirme unsuru olduğu fark edilir. Hüseyin Nihal Atsız, Cemal Süreya, Ömer Erdem, Hüseyin Atlansoy, Erdem Bayazıt, Behçet Necatigil gibi şairlerin şiirlerinde; özellikle Batılılaşmış, dejenere olmuş ve kendi köklerine yabancılaşmış tipler ötekileştirme bağlamında ele alınır.

Kültürel ve eğitim farklılıklarını şiirlerinde bir ötekileştirme unsuru olarak kullanan şairlerimiz de kitapta řu şekilde ele alınır; Hüseyin Nihal Atsız'ın "Topal Asker" şiirinde vatan ve millet bilincine sahip olmaktan uzak kişiler "biz ve sen" söylemi ile ötekileştirilir. Sezai Karakoç'un "Şahdamar" şiirinde Doğu'nun karşısında konumlanan Batı, "siz" söylemi ile bir araya getirilir ve Batı'nın Doğu'yu ötekileştirmesi şairin üzerinde durduğu temel konu hâline gelir. Noyan'a göre Erdem Bayazıt, ise "Gölgelere Dair" şiirinde "ben ve onlar" söylemiyle insanın bilinçaltındaki gölge ve personalarımızı işaret etmektedir.

Noyan kitabın "Batı'nın Nesne-Öteki'si Olmaya Direnen Doğulu Özne-Ben" başlığında, Batı'nın kendini dünyanın sahibi olarak gördüğu için diğer medeniyetlere küçümseyici bir tavırla yaklaştığını belirtir. Bu bağlamda Doğu toplumunun şairleri de Batı'nın bu küçümseyici ve ötekileştirici tavrına şiirler üzerinden cevaplar vererek bir direnme biçimi geliştirmişlerdir. Bu direnci Noyan, Nazım Hikmet'in "Piyer Loti", Faruk Nafiz Çamlıbel'in "Han Duvarları" ve "Sanat", Sezai Karakoç'un "Masal" ve Bahattin Karakoç'un "Yeniden Yeşerteceğiz Toprakları" gibi şiirlerinden hareketle ortaya koyar. Söz konusu şiirlerde şairler "ben-sen/ biz-siz/ onlar" söylemi üzerinden Doğu'yu itibarsızlaştırmaya çalışan Batı'nın algısına tepki gösterirler. Nazım Hikmet ise emperyalizme karşı direnişe hak verirken, Faruk Nafiz Anadoluculuk fikrini, Sezai Karakoç Batı'nın kültürel emperyalizmine karşılık İslam medeniyetinin insan hayatına kattığı değerleri ve Müslümanca bir duruş sergilemeyi esas alır.

Kitabın "Emperyalist Batı'nın Ötekileştirmesine dair Ben/Biz ve Öteki Söylemi" isimli başlığında incelenen Sezai Karakoç'un "Kan İçinde Güneş" şiiri SSCB'nin Budapeşte işgalini ve halkın işgale karşı direnişini ve bu direnişin kanlı bir katliamla bastırılmasını konu almaktadır. Şairin şiirdeki "ben" söylemi işgal edilen halkın ve ülkenin acısını paylaşanları "biz" söylemi içerisinde kapsar. "Onlar söylemi ise acımasız işgalcileri anlatmaktadır. Şair savaşların sonundaki sömürgeci tavrı şiirinde eleştirir. Noyan'a göre

Nazım Hikmet, Kurtuluş Savaşı'nı destanlaştırdığı "Kuvâ-yı Milliye" şiirinde Türk milleti ile düşmanları arasındaki çatışmayı "biz ve onlar" söylemi ile aktarır. Şair "ben-biz " söylemini ise Türk milletini işgalcilere karşı savunurken kullanır. Bu şiirde "onlar" ise salt düşmanı ifade eder. Arif Ay, "Yarına Öykü" şiirinde Müslümanlara zulmeden Batı'yı, "onlar" söylemi dışında "dağ" ve "duvar" gibi semboller üzerinden ele alır.

Emperyalist sömürgeci tavrı bağlamında bu bölümde daha pek çok şair ve şiiri ele değerlendirilir. Kızılderililerin nasıl sömürgeleştirilerek asimile edildikleri, giysili "beyefendilerin" Afrika, Cezayir ve Ortadoğu'yu nasıl sömürge haline getirdikleri, ötekileştirdikleri şiirlerdeki "ben-biz-siz/onlar" söylemi üzerinden aktarılır. Batı'nın sömürgeci tavrını sıklıkla şiirlerine taşıyan şairler arasında Nurettin Durman ve Ali Emre ismi bu bölümde işlendikleri şiirleri açısından özellikle dikkatleri çeker. Noyan, İslami hassasiyetle hareket eden şairlerin Afganistan, Tunus ve Cezayir gibi işgal edilen ülkelerin sorunlarına eğildiklerine dikkat çeker. Bu şiirden özellikle Sezai Karakoç'un "Ötesini Söylemeyeceğim" şiirinde Tunuslu küçük bir kız çocuğunun ağzından ülkesini işgal eden Fransız askerine karşı bir duruş sergilenir.

Sema Noyan, kitabın son bölümünü oluşturan "Avrupa'nın Ortasındaki "Öteki": Bosna Hersek" başlığında ise Bosna Hersek'in uğradığı soy kırım ve işgalin Türk şiirine yansımalarını diğer bölümlerde olduğu gibi ben/biz-onlar bağlamında inceler.

Sonuç olarak öteki söylemi, Türk şiirinde Tanzimat'tan başlayarak Cumhuriyet'e kadar siyasî, tarihî, toplumsal ve kültürel değişimlerin ve şairlerin ideolojik yaklaşımlarının etkisiyle değerlendirmeye alınır. Şiirler, öteki söyleminden yola çıkarak; oryantalizm, bireylerin kimlik algısı, ideolojik ve kültürel farklılıklar, zengin-fakir, işçi-patron, köylü-şehirli karşıtlıkları, kültürel yabancılaşma gibi başlıklar bağlamında irdelenir. Sema Noyan bu kitabı ile gelecek kuşakların "öteki" söylemi üzerinden ulusal benliklerini ve medeniyet değerlerine sahip çıkmaları gerektiğinin ayrıca altını çizmektedir. Bu bağlamda "ben" ve "öteki" gibi kavramlardan yola çıkarak hazırlanan kitap, hem felsefî hem de edebî alanda çalışacak olan araştırmacılar için de kaynak niteliği taşımaktadır.